Shikshan Prasark Mandal's,
Lokmanya Tilak Mahavidyalaya
Wani, Dist Yavatmal (MS), India, 445304
Re-accredited by NAAC with "B" Grade
Affiliated to Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati
Website : ltmwani.org
Welcome

NSS

NATIONAL SERVICE SCHEME

"NOT ME BUT YOU"

Dr. Nilima Dawane

NSS& Coordinator

Lokmanya Tilak Mhavidyalaya, Wani

राष्ट्रीय सेवा योजना

National Service Scheme

युवा कार्यक्रम और खेल मंत्रालय

Ministry of Youth Affairs and Sports

भारत सरकार

Government of India

His vision
राष्ट्रीय सेवा योजना
NATIONAL SERVICE SCHEME

राष्ट्रीय सेवा योजनेचा इतिहास

- राष्ट्रीय सेवा योजनेचा प्रारंभ करण्यासंबंधीची संकल्पना ही महात्मा गांधी, जवाहरलाल नेहरू यांची आहे.
- जानेवारी १९५० मध्ये विद्यापीठ आयोगाचे अध्यक्ष डॉ. राधाकृष्णन यांनी महात्मा गांधी युगातील “आदर्श” शिक्षण क्षेत्रात राबविण्यासाठी विचारविनिमय करण्याच्या हेतूने एक बैठक आयोजित केली.
- १९५२ मध्ये पहिल्या पंचवार्षिक योजनेत समाजसेवा आणि शारीरिक श्रम यावर अधिक भर देणारी विद्यार्थ्यांची शिबीर आयोजित करण्याची योजना आखली.

- १९५८ मध्ये जवाहरलाल नेहरुनी महाविद्यालयीन आणि विद्यापीठीय पातळीवर विद्यार्थ्यांना पदवीचे शिक्षण पूर्ण करताना नऊ महिन्यापासून ते एक वर्षापर्यंत समाजसेवेचे ग्रामीण भागात कार्य करावे अशा प्रकारची एक योजना आखावी असे सुचविलेले होते.

- १९५९ च्या शिक्षण मंत्र्याच्या दिल्ली येथील बैठकीत अशा प्रकारची योजन तयार करावी म्हणून एका समितीची स्थापना डॉ. सी. डी. देशमुख यांच्या अध्यक्षतेखाली निर्माण करण्यात आली.

- १९६० मध्ये प्रा. के. जी. साय्यदीन यांनी वेगवेगळ्या देशांचा अभ्यास करून 'National service for the youth' हा अहवाल दिला.

- १९६४ मध्ये भारत सरकारच्या शिक्षण सुधारणा आयोगाचे अध्यक्ष डॉ. दौलतसिंह कोठारी यांनी आपल्या अहवालामध्ये विद्‍यार्थ्यांनी समाजसेवा करण्यासंबंधी कोणत्या प्रकारच्या योजना राबवाव्यात यासंबंधीची शिफारस केली.
- मे १९६९ मध्ये कुलगुरूच्या उपसमितीची बैठक होऊन राष्ट्रीय सेवा योजनेचा मसुदा तयार करण्यार आला आणि
- २४ सप्टेबर १९६९ रोजी त्यावेळचे शिक्षणमंत्री डॉ. व्ही. के. आर. राव यांनी राष्ट्रीय सेवा योजना सुरु केल्याची घोषणा केली.

राष्ट्रीय सेवा योजनेची उद्दिष्टे

- ज्या समाजात आपण काम करतो त्या समाजाला समजून घेणे.
- स्वतःला संबंधित समाजाला समजून घेण्यासाठी पात्र बनविणे.
- समाजाच्या गरजांची माहिती करून घेणे, त्याच्या अडचणी समजून घेणे. व त्या दूर करणे की, ज्यामुळे तो समाज सक्रीय बनेल.
- आपल्यामध्ये सामाजिक बांधिलकीची जाणीव निर्माण करून तिचा विकास करणे.
- आपल्या शिक्षणाचा उपयोग व्यक्तिगत किंवा सामाजिक अडचणी दूर करून त्यावर व्यावहारिक उपाय शोधण्यासाठी करणे.

राष्ट्रीय सेवा योजनेची उद्दिष्टे

- समाजात मिसळण्यासाठी ज्या गुणांची गरज आहे, त्या गुणांचा आपल्यामध्ये विकास करणे.
- नेतृत्व गुण धारण करून लोकशाही प्रवृत्तीचा विकास करणे.
- साक्षर व निरक्षर यांच्यातील दरी कमी करणे.
- संकटकाळी व नैसर्गिक आपत्तीत तोंड देण्याची पात्रता आपल्या अंगी बनविणे.
- राष्ट्रीय एकात्मतेचा प्रसार व विकास करणे.
- समाजातील गरीबवर्गाची सेवा करण्याची इच्छा मनात जागृत करणे.

स्वामी विवेकानंद

चिन्ह

राष्ट्रीय सेवा योजना चिन्ह हे ओरिसा राज्यातील कोणार्क येथील सूर्य मंदिराच्या रथाच्या चाकावर आधारित आहे चक्र हे गतीचे प्रतिक आहे. गतीमुळे सामाजिक परिवर्तन होऊ शकते.

बिल्ला

बिल्ल्याच्या मध्यभागी चक्र असून त्या चक्रास आठ अरे आहेत. ते २४ तासांचे प्रतिनिधित्व करतात (अष्टौप्रहर म्हणजे २४ तास) जि व्यक्ती हा बिल्ला लावते, तिला हा बिल्ला जाणीव करून देतो की, तो रात्रंदिवस २४ तास राष्ट्रसेवेसाठी तत्पर आहे.

लाल रंग हे तरुणांच्या उसळत्या रक्ताचे प्रतिक आहे

निळा रंग हा आकाशाचे प्रतीनिधीत्व करतो अथांग आकाशातील एक अशं म्हणजे राष्ट्रीय सेवा योजना होय.

हा बिल्ला लावला म्हणजे स्वयंसेवक आपला थोडा वेळ मानव कल्याणासाठी देण्यास तयार होतो.

राष्ट्रीय सेवा योजन दिवस

- राष्ट्रीय सेवा योजना दिवस म्हणून प्रत्येक वर्षी २४ सप्टेबर साजरा करण्याचे ठरविण्यात आले.
- या दिवशी विद्यापीठ पातळीवर तसेच महाविद्यालामध्ये विविध कार्यक्रम आयोजीत केले जातात.

योजनेचे स्वरूप

- **नियमित कार्यक्रम :**

- या कार्यक्रमात राष्ट्रीय सेवा योजनेत सहभागी असलेल्या प्रत्यक विद्यार्थ्याला शैक्षणिक वर्षात १२० तास समाजसेवेचे काम महाविद्यालयाने दत्तक घेतलेल्या झोपडपट्टी किंवा ग्रामीण परिसरामध्ये करणे आवश्यक असते. या कार्यक्रमा अंतर्गत
- रोगप्रतिबंधक लसीकरण — एड्स रोग प्रतिबंधक मार्गदर्शन
- मोफत राक्तेगट तपासणी व रक्तदान शिबीर — वृक्षारोपण
- रोग निदान शिबीर — ग्रामसफाई
- साक्षरता — पर्यावरण
- सामाजिक सामंजस्य — राष्ट्रीय एकात्मता इ.
- समाज जीवनाशी निगडीत कार्यक्षेत्रात काम करण्यात येते.

विशेष शिबीर कार्यक्रम

•प्रत्येक घटक महाविद्यालयातर्फे वर्षातून एकदा सात दिवसांचे निवासी विशेष शिबीर कार्यक्रम महाविद्यालयांनी दत्तक घेतलेल्या गावी आयोजित करण्यात येते. शिबिरामध्ये

•ग्रामसफाई, जलसंधारण, वृक्षरोपण, सर्वेक्षण,

•कच्चा रस्ता दुरुस्ती, शोषखड्डे,

•सोपा संडास, आरोग्य शिबीर,

•सांस्कृतिक कार्यक्रमाच्या माध्यमातून सामाजिक विषयावर ग्रामस्थांचे उद्बोधन इ.

स्वयंसेवकांसाठीच्या संधी

- **राष्ट्रीय स्तरीय**

- राष्ट्रीय एकात्मता शिबीर –(NIC) कालावधी -१० दिवस)
- दिल्ली येथे होणाऱ्या प्रजासत्ताक दिन सचलानात सहभाग
- राष्ट्रीय युवा मोहोत्सव
- आंतरराष्ट्रीय, आंतरराज्य, आंतरविद्यापीठ, युवा प्रत्यार्पण कार्यक्रम (youth exchange Programme)
- नेतृत्व विकास शिबीर
- राष्ट्रीय कार्यक्रम अधिकाऱ्यासाठी संशोधनपर कार्यक्रम
- कॉमन वेल्थ कार्यक्रमात सहभाग
- राष्ट्रीय साहसी शिबीर

राज्य स्तरीय

- राज्यस्तरीय शिबीर
- आंतरजिल्हा, आंतरमहाविद्यालयीन, जिल्हास्तरीय, युवा प्रत्यार्पण कार्यक्रम
- पूर्व प्रजासत्ताक दिन संचालन प्रशिक्षण शिबीर
- मुंबई येथिल प्रजासत्ताक दिन संचलनात सहभाग
- उत्कर्ष सामाजिक – सांस्कृतिक कार्यशाळा स्पर्धा
- साहसी शिबिरे
- आव्हान शिबीर ई.

पुरस्कार

- राष्ट्रीय स्तरावरील पुरस्कार

- भारतात सरकारच्या क्रीडा व युवा कल्याण मंत्रालयातर्फे देण्यात येणारे इंदिरा गांधी राष्ट्रीय पुरस्कार

- सर्वोत्कृष्ट विद्यापीठ, समन्वयक, कार्यक्रम अधिकारी व स्वयंसेवक
- कॉमन वेल्थ सर्वोत्कृष्ट युवा पुरस्कार

राज्यस्तरीय पुरस्कार

- सर्वोत्कृष्ट विद्यापीठ (एक)
- सर्वोत्कृष्ट समन्वयक (एक)
- सर्वोत्कृष्ट कार्यक्रम अधिकारी (चार)
- सर्वोत्कृष्ट महाविद्यालय रासेयो एकक (चार)
- सर्वोत्कृष्ट स्वयंसेवक (चोवीस)

रासेयो वैयक्तिक स्तरावरील फायदे

- स्वयंसेवकाचा सर्वांगीण व्यक्तिमत्व विकास होतो
- स्वयंसेवकाला सामाजिक समस्यांची जाणीव होते व त्यांचे निराकरण करण्याचे कौशल्य प्राप्त होते.
- विविध सामाजिक संस्थाशी परिचय होतो.
- स्वयंसेवकाला स्वयं रोजगाराची दिशा मिळते.
- विद्यार्थ्यांना अतिरिक्त गुण व प्रमाणपत्र मिळते.

सामाजिक स्तरावरील फायदे

- जनजागृती
- शासनाच्या योजनाची माहिती लोकांपर्यंत पोहचते.
- मानवी हक्क व लोकाधीकाराची माहित समाजापर्यंत पोहचते.
- वैयक्तिक व सामाजिक समस्या सोडवण्यात स्वयंसेवकाचा मोठ्या प्रमाणावर हातभार
- स्वयंसेवकाद्वारे समाजात रचनात्मक कार्य केली जातात. उदा. घर स्वच्छतागृह रस्ते, बंधारे यांची उभारणी, वृक्षारोपण व संवर्धन
- आरोग्य विषयक सवलती माहिती होते.

राज्य स्तरीय

- राज्यस्तरीय शिबीर
- आंतरजिल्हा, आंतरमहाविद्यालयीन, जिल्हास्तरीय, युवा प्रत्यार्पण कार्यक्रम
- पूर्व प्रजासत्ताक दिन संचालन प्रशिक्षण शिबीर
- मुंबई येथिल प्रजासत्ताक दिन संचलनात सहभाग
- उत्कर्ष सामाजिक – सांस्कृतिक कार्यशाळा स्पर्धा
- साहसी शिबिरे
- आव्हान शिबीर ई.

महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांच्या मनात

- सामाजिक जाणीव निर्माण करणे
- त्यांचा सर्वांगीण व्यक्तिमत्व विकास घडवून आणणे
- स्वावलंबन,
- चारीत्र्यवर्धन
- सामाजिक बांधिलकी या मूल्याचा समन्वय घडवून आणण्यासाठी राष्ट्रीय सेवा योजना राबविण्यात येत आहे.

Organization Structure of NSS

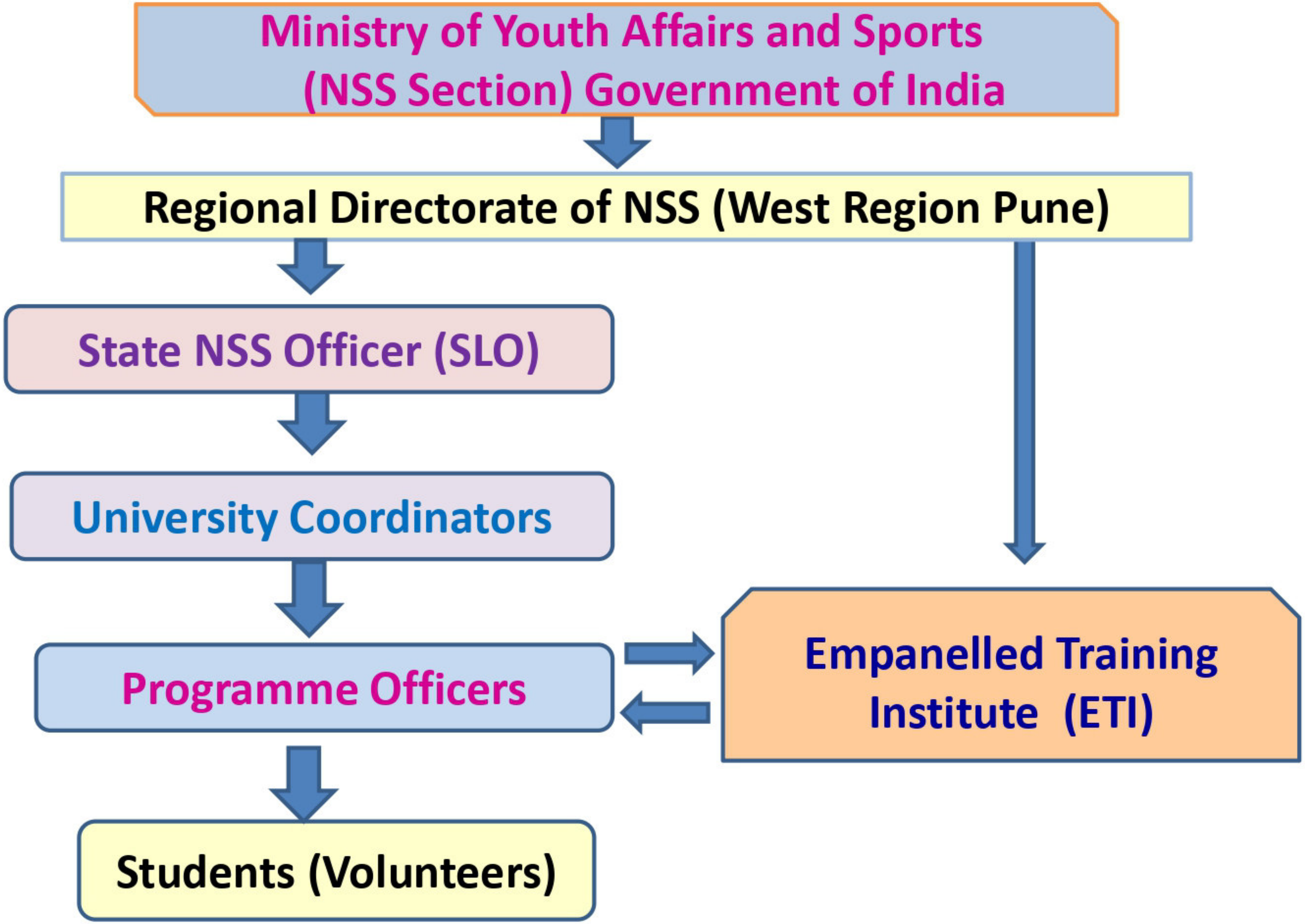

Thank You